

УДК 378.091.2(492)

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-13\(31\)-173-185](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-13(31)-173-185)

Заєць Ростислав Генадійович аспірант кафедри педагогіки та менеджменту освіти, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, вул. Шевченка,1, м. Кропивницький, 25006, тел.: (097) 903-25-31, <https://orcid.org/0000-0002-9421-0759>

ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СВІДОМОСТІ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ США

Анотація. У системі вищої освіти США існує багато закладів вищої освіти, що відрізняються якістю та рівнем освіти, поставленими завданнями тощо. Ця система розвивалася протягом тривалого часу та ефективно забезпечує послідовність різних рівнів багаторівневої вищої освіти в Сполучених Штатах. Поряд з цим, вищі навчальні заклади США стикаються з постійним викликом досягнення громадянських цілей вищої освіти в країні. Все більше дослідників відзначають, що для держави надзвичайно важливо підвищувати рівень участі студентів у демократичних процесах.

Недостатня внутрішня робота адміністрацій багатьох університетів по залученню студентів до громадянської активності, обміну знаннями та ресурсами зі своїми громадами призводить до значного зниження рівня залучення студентів до громадянських активностей в багатьох кампусах.

Розуміння керівництвом ЗВО, що розвиток ситуації щодо формування громадянської свідомості залежить від працівників університетів, які відповідають за дані напрями роботи, призвело до переосмислення філософії та цілей освіти щодо виховання відповідальних громадян-лідерів, які будуть заохочувати безперервну освіту та розвиток колективного потенціалу для розвитку демократичного суспільства.

У результаті проведених заходів активізовано роботу щодо громадянської освіти студентів закладів вищої освіти за трьома напрямками:

- під час освітнього процесу;
- як частина заходів студентського кампусу в позанавчальний час;

Одним з напрямів громадянської освіти студентів, який стрімко розвивається, є навчання через служіння громаді. Цей вид діяльності включає курс або серію курсів у рамках проекту, який має освітні та громадські цілі. Такі проекти створюються завдяки співпраці викладачів вищих навчальних закладів і громадських партнерів, зокрема неурядових організацій або державних установ.

Необхідність в стабільній і постійній громадянській освіті для студентів вищих навчальних закладів США забезпечила переформатування освітнього середовища університетів.

Ключові слова: громадянська свідомість, громадянська освіта, громадянськість.

Zaiets Rostyslav Genadiyovych PhD student of the Department of Pedagogy and Education Management, Central Ukrainian State University named after Volodymyr Vynnychenko, Shevchenko St., 1, Kropyvnytskyi, 25006, tel.: (097) 903-25-31, <https://orcid.org/0000-0002-9421-0759>

ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СВІДОМОСТІ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ США

Abstract: In the US higher education system, there are many institutions of higher education, which differ in the quality and level of education, tasks, etc. This system has evolved over time and effectively provides a sequence of different levels of multi-level higher education in the United States. Along with this, higher education institutions in the United States face the constant challenge of achieving the civic goals of higher education in the country. More and more researchers note that it is extremely important for the state to increase the level of student participation in democratic processes.

The insufficient internal work of the administrations of many universities to involve students in civic activity, exchange knowledge and resources with their communities leads to a significant decrease in the level of student involvement in civic activities on many campuses.

The understanding by the leadership of the Higher Education Institutions that the development of the situation regarding the formation of civic consciousness depends on university employees who are responsible for these areas of work has led to a rethinking of the philosophy and goals of education regarding the education of responsible citizen-leaders who will encourage continuous education and the development of collective potential for the development of a democratic society .

As a result of the activities, work on civic education of students of higher education institutions was intensified in three areas:

- during the educational process;
- as part of activities of the student campus during extracurricular hours;

One of the directions of civic education of students, which is rapidly developing, is learning through community service. This type of activity includes a course or series of courses as part of a project that has educational and social goals. Such projects are created thanks to the cooperation of teachers of higher educational institutions and public partners, in particular non-governmental organizations or state institutions.

The need for stable and permanent civic education for students of higher educational institutions in the USA ensured the reformatting of the educational environment of universities.

Keywords: civic consciousness, civic education, citizenship.

Постановка проблеми. У системі вищої школи США функціонує широкий діапазон освітніх закладів, що відрізняються якістю та рівнем освіти, поставленими завданнями тощо. Вироблена впродовж тривалого часу, ця система навчання у ЗВО ефективно забезпечує наступність різних рівнів багатоступеневої вищої освіти США, яку можна здобувати в дослідницьких університетах, державних університетах штатів, приватних гуманітарних коледжах, релігійних навчальних закладах, військових академіях та інших спеціалізованих інститутах, однак основою системи американської вищої освіти є університети та коледжі [1].

Нині все більше дослідників засвідчує той факт, що американська вища освіта не виправдовує поставлених громадянських цілей. У 1999 р. укладено й опубліковано два впливових документи, у яких аргументовано це твердження. У Декларації про громадянську відповідальність (Wingspread Declaration on Renewing the Civic Mission of the American Research University) дослідницькі університети звернулися до інших університетів США із закликом відновити свою історичну спадщину та знову наповнити освітній процес «демократичним духом».

Цей документ є результатом роботи конференції за участю адміністраторів університетів, викладачів і представників професійних асоціацій, приватних фондів і громадських організацій, що формулюють стратегії для ефективної підготовки студентів до відповідального громадянства в різноманітній демократії та залучення викладачів до розвитку оновлення обсягу знань і їх використання для вдосконалення суспільства. У декларації представлено громадянські обов'язки дослідницьких університетів і сформульовано для закладів вищої освіти завдання вийти за межі досвіду освітніх послуг та орієнтованих на громаду досліджень для відновлення місії агентів демократії. У Декларації окреслено серйозні стратегічні проблеми в пошуку шляхів використання та вивільнення талантів викладачів, студентів, персоналу й адміністраторів для залучення громадськості. У деклараціях запропоновано університетські навчальні програми, у яких сформульовано виклики для уяви студентів, а також додаткові заходи як на кампусі, так і поза ним, що передбачають для студентів можливість брати участь у громадських проектах. З огляду на це викладачі допомагають створювати такі проекти, залучають до участі студентів і відповідають за громадську культуру у своїх установах; також персонал налагоджує зв'язки з місцевою громадою та отримує визнання в ній; адміністратори забезпечують філософське й інтелектуальне сприйняття дослідницьких університетів як агентів демократії;

освітні заклади розробляють політику прийому та фінансові механізми, що дає змогу створити різноманітну «громадськість» усередині закладів [13].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливі аспекти формування громадянської свідомості студентів в закладах вищої освіти США висвітлюються такими ученими США як Астін А., Йоніс Дж., Мінц С., Ятес М. та українськими науковцями Різниченко С. Т., Соловійова Р.П. та іншими.

Мета статті дослідження особливостей системи формування громадянської свідомості в закладах вищої освіти США.

Виклад основного матеріалу. Campus Compact — це національна коаліція майже 1200 ректорів коледжів та університетів, що представляють понад 6 мільйонів студентів, зорієнтованих на віддані досягнення громадських цілей вищої освіти. Окрім того, це єдина асоціація вищої освіти, яка займається виключно громадською діяльністю на території університетського містечка. Її представники співпрацюють з громадянськими й громадськими службами, які розвивають громадянські навички студентів; допомагають кампусам установлювати продуктивні партнерські відносини з громадою та надають ресурси для навчання викладачів, які прагнуть інтегрувати громадянську та громадську діяльність у зміст навчального плану для навчання в громаді [9].

У 2000 р. у Президентській декларації про громадянську відповідальність вищої освіти, яку підтримали понад 500 ректорів коледжів та університетів різних типів – учасників організації Campus Compact, – стверджено, що громадянська активність не змогла розв'язати проблему політичної незаангажованості американської молоді. Зокрема зазначено, що волонтерство зросло, проте політичне розуміння та участь у громадських проєктах залишалися небезпечно низькими. Декларація Президента про громадянську відповідальність вищої освіти має на меті служити закликом до дій для закладів вищої освіти взяти безпосередню участь у формуванні громадянської активності відповідних студентів.

За два роки в дослідженні, поданому у звіті Американської асоціації державних коледжів та університетів (AASCU) [8], що представляє 400 державних установ, засвідчено, що бракує не тільки визначеності щодо зусиль із залучення студентів до громадянської діяльності, але й активності багатьох університетів, які підтримують важливість залучення студентів до громадянської діяльності, обміну знаннями та ресурсами зі своїми громадами, однак внутрішньо недостатньо працюють для того, щоб змінити ситуацію на краще. Унаслідок цього рівень залучення студентів до громадянських активностей залишається в багатьох кампусах дуже низьким і залежить від людини. Типовою є ситуація, коли в закладі ідею громадської участі не належно реалізовано в його культурі, тому її реалізація не матиме позитивних

результатів після зміни генерального директора або іншого академічного керівника.

У США виявляється плюралізм американських цінностей, однак, на думку педагогів Йоніса Дж., Ятеса М. [15] є низка громадянських цінностей, формуванню яких коледжі й університети мають надавати першорядного значення, якщо вони ставлять за мету виховати активних та відповідальних громадян. З-поміж цих цінностей варто згадати повагу, толерантність до інших людей та різних способів і стилів життя, шанування громадянських свобод та інших ключових елементів демократії у США, а також зацікавленість у державній політиці та сприяння позитивним соціальним змінам. З огляду на це американські педагоги прагнуть переосмислити філософію та цілі освіти для виховання відповідальних громадян-лідерів, які будуть заохочувати безперервну освіту та вироблення колективного потенціалу для розвиненого демократичного суспільства.

Унаслідок проведення окреслених заходів активізувалася робота щодо громадянської освіти студентів закладів вищої освіти в трьох напрямках:

- під час освітнього процесу;
- заходи студентського кампусу в позанавчальний час;
- участь у проєктах громадських організацій, спрямованих на покращення життя громади, у якій знаходиться університет.

Елективна система формування освітніх програм, яку почали запроваджувати в американські ЗВО з 90-х рр. ХХ – початку ХХІ ст., дала змогу передбачити курси з громадянської освіти в освітньому процесі. Відтоді вона неодноразово зазнавала трансформації, проте й сьогодні залишається елективно-детермінованою і називається системою керованої і контрольованої факультативності. Ця система дозволяє студентам самостійно обирати дисципліни для вивчення з переліку розроблених ЗВО освітніх курсів. Усі курси поділяють на обов'язкові та факультативні, причому заклад освіти самостійно обирає кількість обов'язкових для здобуття певного ступеня, частину з них потрібно засвоїти в повному обсязі. Співвідношення між обов'язковими й факультативними курсами можна варіювати залежно від традицій чи спрямування закладу освіти. Окрім цього, у програмі можна передбачати не тільки курси, пропоновані факультетом, які студент обрав як основні, а й курси, які викладають на інших факультетах. З огляду на це індивідуальні навчальні програми американських студентів того самого факультету суттєво відрізняються, тому в американських ЗВО не передбачено формування студентських груп, а створені для вивчення окремої програми чи курсу є не стабільними й не тривалими [2; 3;4].

У змісті освіти передбачено фундаментальні знання й спеціалізацію. Фундаментальні знання є основним складником навчального плану першого ступеня університету чи академічного коледжу. Переважно їх здобуття забезпечують до початку засвоєння спеціалізації. Вивчення фундаментальних

дисциплін ґрунтується на таких принципах: принцип «ядра», вибіркового і елективного принципі. Відповідно до принципу «ядра» важливо засвоїти основні предмети у змісті яких передбачено засвоєння фундаментальних знань. Завдяки принципу вибіркового студент самостійно складає індивідуальну програму й вибирає фундаментальні дисципліни. Згідно з принципом елективності потрібно обрати для вивчення певну кількість основних предметів з пропонуваного ЗВО.

Стівен Мінц професор історії Техаського університету в Остіні вважає, що в навчальних програмах ЗВО потрібно забезпечити формування громадянськості та обізнаного відповідального громадянства, яке передбачає:

- засвоєння студентами історії та роботи політичних, судових і громадянських інститутів, на яких ґрунтується демократичне самоврядування.
- ознайомити з основоположними документами цієї нації та суперечностями, які виявляються в конституційних правах;
- вироблення вмінь говорити, незважаючи на відмінності в походженні та політичних поглядах, і залагоджувати конфлікти.
- упровадження курсів американського державного управління.

Також професор Стівен Мінц рекомендує найбільш ефективні стратегії функціонування громадянської освіти у ЗВО:

- дослідницький підхід, який ґрунтується на уважному прочитанні документів, особливо тих, у яких викладено основоположні цінності цього суспільства, а також віддзеркалено політичні, конституційні та правові дебати.
- порівняльний підхід, за яким визначено спільні й відмінні риси Сполучених Штатів схожі та інших країн.

Такі погляди поділяє також Пітер Х. Шук, почесний професор права в Єльському університеті [6], та наполягає на засвоєнні в освітньому процесі ЗВО навчальних курсів, за якими студенти зможуть зрозуміти особливості Сполучених Штатів порівняно з іншими країнами. Для цього потрібно передбачити в навчальному плані опрацювання таких складників унікальності США:

- політична унікальність у двопартійній системі; стислість Конституції, до якої рідко вносилися зміни; кількість, тривалість і вартість виборів; верховенство судової влади.
- юридична унікальність полягає в тому, що в Конституції наголошено на негативних, а не на позитивних правах; передбачено захист для мови, висловлень та комерційної реклами; судова, змагальна правова культура країни.
- з інституційного погляду, влада належить федеральним агентствам; особливою є природа американського федералізму з його децентралізованою системою освіти, кримінального правосуддя, транспорту та ліцензування професій; високий рівень стратифікацій системи вищої освіти; надзвичайно

велика кількість великих корпорацій, яким надано значну політичну та економічну владу;

- з позиції ідеологічної спостерігається слабкість профспілок, відсутня сильна соціалістична партія; визнання відносно високих рівнів економічної нерівності; затримка та обмеженість розвитку державних програм соціального забезпечення й охорони здоров'я, а також велика роль приватних аналітичних центрів, благодійних організацій, релігійних та неурядових організацій у формуванні політики та наданні соціальних послуг;

- на соціальному рівні США вирізняються етнічним, релігійним та расовим різноманіттям; потужними євангельсько-моралізаторськими рухами; великою кількістю дітей в неповних сім'ях; високим рівнем етнічних змішаних шлюбів; надзвичайно частими випадками насилля;

- в економіці США мають нижчі податкові ставки; різноманітні децентралізовані фінансові ринки; акцент зроблено на підприємстві; нижчі показники об'єднання в профспілки; менша кількість робочих місць і ділових правил.

- у галузі культурного розвитку виявляється індивідуалізм, споживацтво та ринкова конкуренція.

Зауважимо, що в Науково-дослідницький інститут з проблем вищої освіти в США (Higher Education Research Institute) наголошено на важливості громадянських цінностей (наприклад, це допомога іншим, сприяння расовій згуртованості тощо), тому їх формування рекомендовано в результатах навчання й особистісного розвитку студентів, що потім аналізують і враховують у визначенні рейтингів американських закладів вищої освіти. Наприклад, Департамент вищої освіти штату Массачусетс виокремлює сім основних цінностей, які є результатами навчання й особистісного розвитку студентів, їх відповідно оцінюють. До них належать:

- 1) емпатія (Empathy);
- 2) широта світогляду / неупередженість (Open-mindedness);
- 3) здатність до ведення перемовин щодо громадських питань (Civic Negotiation);
- 4) шанобливе й толерантне ставлення до різноманіття у світі (Diversity);
- 5) людська гідність (Human Dignity);
- 6) соціальна справедливість (Social Justice);
- 7) громадське благо (Public Good) (Massachusetts Department of Higher Education, 2016).

Актуальним є практико-орієнтований підхід, за якого кожен студент бере участь у громадській активності. З огляду на цей підхід передбачено запровадження обов'язкової участі студента в громадській активності. При цьому кожному студентові потрібно засвоїти курс, у якому студентів долучають до громадсько орієнтованої діяльності: навчати студентів із сусідніх районів, брати участь у місцевій акції з прибирання, реєструвати

виборців, писати законодавцям або волонтерити на харчовий банк. Інший підхід полягає в заохоченні до реалізації проєктів під керівництвом викладачів, які мають компонент суспільних послуг.

На думку М. Хартлі [7], уявлення різних закладів вищої освіти США про те, якою може бути ефективна демократична громадянська освіта, віддзеркалено в різноманітній і навіть суперечливій діяльності в цьому напрямі. Наразі під час обговорення суспільної мети вищої освіти використовують різноманітні терміни, зокрема – залучення громади, громадянська участь, залучення, демократична освіта, освіта для демократії тощо. Наявність багатьох термінів засвідчує суттєві ідеологічні розбіжності в освітній стратегії щодо розбудови громадянської освіти. Наприклад, є ЗВО, які вбачають демократичну громадянську освіту тільки в організації навчання через служіння громаді або «community service learning».

Навчання через служіння громаді «community service learning» (CSL) – це більше, ніж поєднання навчання з практикою або волонтерством; це навчання, яке допомагає студентам краще засвоїти потрібну інформацію та відчути, наскільки може бути корисною їхня професія.

Навчання через служіння громаді вперше з'явилося в деяких національних інститутах США в 1960–1990 рр., для практичної матеріалізації громадських робіт, навчання та інтеграції CSL у програми вищої освіти [11].

Із 2018 р. такий підхід до освітньої діяльності впроваджено більше ніж у 50% університетах та коледжах США, що засвідчує його високу ефективність.

National Youth Leadership Council [10] – недержавна організація, яка активно співпрацює із ЗВО в напрямі педагогіки залучення громади та навчання через служіння їй; поєднує навчальні цілі та громадську роботу так, що це сприяє розвитку студентів і загальному благу громади; упроваджує «стратегію викладання та навчання, яка поєднує змістовну громадську роботу з інструкціями та роздумами для збагачення досвіду навчання, формування громадянської відповідальності та зміцнення громади». За словами Джанет С. Ейлер з Університету Вандербільта (лауреатки факультетської премії Томаса Ерліха 2003 р. за професійне навчання) і Дуайта Е. Джайлза молодшого, це форма експериментальної освіти, за якою навчання відбувається через цикл дій і роздумів. У студентів виробляють прагнення досягти реальних цілей для спільноти та глибшого розуміння таких навичок для себе. У процесі навчання студенти поєднують особистий і соціальний розвиток з академічним і когнітивним розвитком. Досвід посилює розуміння; розуміння сприяє більш ефективним діям».

Переважно навчання через служіння громаді реалізується в курсі або серії курсів у формі проєкту, який дозволяє реалізувати освітні завдання й цілі служіння громаді. Такі проєкти створюють у співпраці викладачів ЗВО й партнерів у громаді, з-поміж яких неурядові організації чи державні установи. Метою проєктів є навчити студентів застосовувати зміст курсу до діяльності в

громаді. Це дає змогу навчатися в контексті реального світу та розвивати навички участі в громаді, а партнерам у громаді – можливості задовольняти значні потреби.

Упровадження навчання через служіння громаді має високу результативність та демонструє переваги для студентів. Зокрема,

в освітньому процесі:

- позитивний вплив на академічне навчання студентів;
- покращення здатності студентів застосовувати те, що вони засвоїли, у «реальному світі»;

- позитивний вплив на академічні результати: продемонстрована складність розуміння, аналіз проблем, розв'язання проблем, критичне мислення та когнітивний розвиток;

- покращена здатність розуміти складність і неоднозначність.

Особисті результати:

- більш гостре відчуття особистої ефективності, особистісної ідентичності, духовного зростання та морального розвитку;

- кращий міжособистісний розвиток, зокрема здатність добре працювати з іншими, а також розвивати лідерські та комунікативні навички.

Соціальні результати:

- зменшення стереотипів і формування міжкультурного розуміння;

- поліпшення соціальної відповідальності та навичок громадянства;

- більше участі в громадських роботах після закінчення навчання.

Формування кар'єри:

- зв'язки з професіоналами та членами спільноти для навчання та кар'єрних можливостей;

- краща академічна освіта, лідерські навички та особиста ефективність сприяють розширенню можливостей.

Відносини з Установою:

- тісніші стосунки з викладачами;

- більше задоволення від освітнього процесу в закладі вищої освіти;

- покращено рівень випускників.

Переваги для викладачів ЗВО від навчання через служіння громаді:

- задоволеність якістю навчання студентів;

- нові шляхи для дослідження та публікації завдяки зв'язкам викладачів з громадою;

- надання можливостей для спілкування з викладачами інших дисциплін або закладів;

- більше можливостей для власних досліджень.

Переваги для коледжу й університету від навчання через служіння громаді:

- поліпшення інституційної прихильності до навчальної програми;

- покращене утримання студентів;

- удосконалені зв'язки з громадою.

Переваги спільноти від навчання через служіння громаді:

- задоволеність участю студентів;
- цінні людські ресурси, потрібні для досягнення цілей громади;
- нова енергія, ентузіазм і перспективи до громадської роботи;
- розширені відносини між громадою та університетом [5].

За твердження Шерон Шилдс з Університету Вандербільта, Нешвіль, Теннесі, сервісне навчання є «однією з найважливіших методологій навчання, яка набирає обертів у багатьох кампусах». Справді, якщо навчання організоване добре, залучення громади є корисним для студентів, викладачів, громад і закладів вищої освіти.

Зазначимо, що значним викликом для розбудови системи навчання через служіння громаді стала пандемія КОВІД-19, яка значно сповільнила процес участі в масових заходах та проєктах. Здебільшого освітній процес та громадянські заходи почали проводити дистанційно, що спричинило втрату комунікаційного складника навчання через служіння громаді. Унаслідок цього виникла низка проблем в закладах вищої освіти США, пов'язана з фінансовим утримуванням приміщень та наданням якісної освіти студентам.

Для розв'язання проблем та збільшення контингенту студентів заклади вищої освіти змагаються в удосконаленні чотирьох найважливіших критеріїв: 1) наявність академічних спеціальностей; 2) вартість навчання; 3) місцезнаходження кампусу; 4) зручності на його території. Університетські містечка є мікрогромадами для одночасних місць роботи, дому та дозвілля, тому найсучасніші університети США почали імплементувати стиль розумного міста в кампусах у меншому обсягу, що забезпечує цілісність системи енергоефективності, безпеки, цифровізації на всій території університетського кампусу, створюючи «розумний кампус» [6].

Розумні кампуси, які володіють гнучкістю для впровадження нових варіантів освітньої діяльності та інтегровані для відповідності вимогам сьогодення швидко розвиваються та допомагають повернутися до повноцінного освітнього процесу, збільшують економічну вигоду від діяльності університетів.

Розумний кампус використовує передову мережеву інфраструктуру та пристрої, під'єднанні до Інтернету, щоб забезпечити підтримку та залучення усіх учасників освітнього процесу. Такий кампус об'єднує людей, пристрої та програми й дозволяє університетам приймати ґрунтовні рішення для покращення безпеки та максимального використання ресурсів.

Упровадження «розумного кампусу» в Університеті штату Аризона дало декілька позитивних результатів:

- покращення освітніх досягнень студентів та збільшення періоду їх перебування в кампусі;
- активізація та стрімке збільшення освітніх проєктів через служіння громаді;

- підвищення ефективності роботи університету щодо розподілу навчальних приміщень та інших ресурсів;
- автоматизація робочих процесів для забезпечення життєдіяльності інфраструктури кампусу;
- економія електроенергії та ресурсів;
- зменшення людських помилок, завдяки автоматизації роботи з даними;
- швидке отримання статистики за допомогою аналізу даних;
- сприяння кращій взаємодії всіх учасників освітнього процесу в університетському середовищі;
- використання інтерактивних моделей навчання;
- створення стандартів постійного технологічного вдосконалення;
- постійне технологічне вдосконалення [14].

Висновки. Значна кількість університетів США підтримує важливість залучення студентів до громадянської активності, обміну знаннями та ресурсами зі своїми громадами, проте недостатньо працює внутрішньо для того, щоб змінити ситуацію на краще. Унаслідок цього рівень залучення студентів до громадянських активностей залишається в багатьох кампусах дуже низьким і залежить від представників адміністрацій університетів, які відповідають за ці напрями роботи.

З огляду на це нині американські педагоги прагнуть переосмислити філософію та цілі освіти для виховання відповідальних громадян-лідерів, які будуть заохочувати безперервну освіту та розвиток колективного потенціалу для розвитку демократичного суспільства.

У результаті активізовано роботу щодо громадянської освіти студентів закладів вищої освіти за трьома напрямами:

- під час освітнього процесу;
- як частина заходів студентського кампусу в позанавчальний час;
- організація освітніх проєктів служіння громаді, організованих громадськими організаціями та спрямованих на покращення життя громади, у якій знаходиться університет.

Стабільність та сталість громадянської освіти студентів у закладах вищої освіти США забезпечено переформатуванням освітнього середовища університетів на «розумні кампуси» та впровадженням технології розумного міста.

Література:

1. Козубовська І. В., Стойка О. Я., Сідун Л. Ю. Історико-педагогічні аспекти розвитку вищої освіти в США (кінець ХХ початок ХХІ століття): монографія / Ірина Василівна Козубовська, Олесь Ярославівна Стойка, Лариса Юріївна Сідун. Ужгород : ПП «АУТДОР - ШАРК», 2015. 186 с. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/18469/1/%D0%86%D0%A1%D0%A2%D0%9E%D0%A0%D0%98%D0%9A%D0%9E%D0%93%D0%9F%D0%95%D0%94%D0%90%D0%93%D0%9E%D0%93%D0%86%D0%A7%D0%9D%D0%86%20%D0%90%D0%A1%D0%9F%D0%95%D0%9A%D0%A2%D0%98_%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84..pdf

2. Різниченко С. Т. Сучасні тенденції розвитку вищої освіти США / С. Т. Різниченко. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. № 189. Ч.ІІ. С. 41 – 46, 48.
3. Соловійова Р. П. Освіта в США / Р. П. Соловійова, Ю. М. Соловійова. *Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. Серія «Гуманітарні науки»*. 2011. С. 102 – 109, 49.
4. Олендр Т. М. Програми підготовки студентів природничих спеціальностей, що здобувають освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавра у США й Україні: порівняльний аспект / Т. М. Олендр. *Вісник Черкаського університету : Серія «Педагогічні науки»*. 2012. Вип. 147. С. 32 – 38.
5. Bandy J. What is Service Learning or Community Engagement? / J. Bandy. *Vanderbilt University Center for Teaching*. 2011. (Retrieved [today's date] from.) URL: <https://cft.vanderbilt.edu/guides-sub-pages/teaching-through-community-engagement/>. https://www.researchgate.net/publication/347165185_Integrating_Community_Service_Learning_into_University_Curriculum_Perspectives_from_EFL_Teachers_and_Students
6. Harris Jo. Development of 'smart' university campuses is within reach / Jo. Harris. *University World News*. (Retrieved [today's date] from.) URL: <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=2022021114170858>.
7. Hartley M. Reclaiming the democratic purpose of American higher education: tracing the trajectory of the civic engagement movement / M. Hartley. *Learning and Teaching*. 2009. 2(3). P.11–30.
8. *AASCU Delivering Americas Promise*. URL: <https://aascu.org/>
9. *Campus Compact*. URL: <https://compact.org/>
10. *National youth leadership council*. URL: <https://www.nylc.org/>
11. Kaye C. B. The complete guide to service learning. Minneapolis : Free Spirit Press, 2010.
12. Peter H., Schuck. James Q. Wilson and American Exceptionalism. *National affairs*. 2023. №55. URL: <https://www.nationalaffairs.com/publications/detail/james-q-wilson-and-american-exceptionalism>
13. Wingspread Declaration on Renewing the Civic Mission of the American Research University [The Wingspread Conference] (Racine, WI, December 11-13, 1998 and July 19-21, 1999); Kellogg Commission on the Future of State and Land-Grant Universities (1999) / Returning to our Roots: the Engaged Institution Available at: URL: <http://www.aplu.org/NetCommunity/Document.Doc?id=183>
14. Yi Wang. "A smart campus internet of things framework". *IEEE 8th Annual Ubiquitous Computing Electronics and Mobile Communication Conference (UEMCON)*. 2017.
15. Youniss J., Yates M. Community service and social responsibility in youth. Chicago: University of Chicago Press, 1997. 193 p.

References:

1. Kozubovska I. V., Stoika O. Ya., Sidun L. Yu. Istoryko–pedagogichni aspekty rozvytkuvyshchoi osvity v SShA (kinets KhKh pochatok KhKhI stolittia) : monohrafiia / Iryna Vasylivna Kozubovska, Olesia Yaroslavivna Stoika, Larysa Yuriivna Sidun. Uzhhorod: PP «AUTDOR - ShARK», 2015. 186 s. Retrieved from https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/18469/1/%D0%86%D0%A1%D0%A2%D0%9E%D0%A0%D0%98%D0%9A%D0%9E%D0%93%D0%9F%D0%95%D0%94%D0%90%D0%93%D0%9E%D0%93%D0%86%D0%A7%D0%9D%D0%86%20%D0%90%D0%A1%D0%9F%D0%95%D0%9A%D0%A2%D0%98_%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84..pdf
2. Riznychenko S. T. Suchasni tendentsii rozvytku vyshchoi osvity SShA / S. T. Riznychenko. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriiia «Pedagogichni nauky»*. № 189. Ch.II. S. 41 – 46, 48.

3. Soloviova R. P. Osvita v SShA / R. P. Soloviova, Yu. M. Soloviova. Visnyk Donetskoho natsionalnogo universytetu ekonomiky i torhivli im. M. Tuhana-Baranovskoho. Seriya «Humanitarni nauky». 2011. S. 102 – 109, 49.
4. Olendr T. M. Prohramy pidhotovky studentiv pryrodnychkykh spetsialnostei, shcho zdobuvaiut osvitno-kvalifikatsiinyi riven bakalavra u SShA y Ukraini: porivnialnyi aspekt / T. M. Olendr. Visnyk Cherkaskoho universytetu : Seriya «Pedagogichni nauky». 2012. Vyp. 147. S. 32 – 38.
5. Bandy J. What is Service Learning or Community Engagement? / J. Bandy. Vanderbilt University Center for Teaching. 2011. Retrieved from <https://cft.vanderbilt.edu/guides-subpages/teaching-through-community-engagement/>. https://www.researchgate.net/publication/347165185_Integrating_Community_Service_Learning_into_University_Curriculum_Perspectives_from_EFL_Teachers_and_Students.
6. Harris Jo. Development of ‘smart’ university campuses is within reach / Jo. Harris. University World News. Retrieved from <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=2022021114170858>.
7. Hartley M. Reclaiming the democratic purpose of American higher education: tracing the trajectory of the civic engagement movement / M. Hartley. Learning and Teaching. 2009. 2(3). R.11–30.
8. AASCU *Delivering Americas Promise*. Retrieved from <https://aascu.org/>
9. Campus Compact. Retrieved from <https://compact.org/>
10. National youth leadership council. Retrieved from <https://www.nylc.org/>
11. Kaye C. B. The complete guide to service learning. Minneapolis : Free Spirit Press, 2010.
12. Peter H., Schuck. James Q. Wilson and American Exceptionalism. *Natinal affairs*. 2023. №55. Retrieved from <https://www.nationalaffairs.com/publications/detail/james-q-wilson-and-american-exceptionalism>
13. Wingspread Declaration on Renewing the Civic Mission of the American Research University [The Wingspread Conference] (Racine, WI, December 11-13, 1998 and July 19-21, 1999); Kellogg Commission on the Future of State and Land-Grant Universities (1999) / Returning to our Roots: the Engaged Institution Retrieved from <http://www.aplu.org/NetCommunity/Document.Doc?id=183>
14. Yi Wang. "A smart campus internet of things framework". *IEEE 8th Annual Ubiquitous Computing Electronics and Mobile Communication Conference (UEMCON)*. 2017.
15. Youniss J., Yates M. Community service and social responsibility in youth. Chicago: University of Chicago Press, 1997. 193 p.